

การใช้ถ้อยคำ "ใด-หนึ่ง" กับ "หนึ่ง-ใด" (ศ.พิเศษ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสานต์)

บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
เรื่อง การใช้ถ้อยคำ “ใด-หนึ่ง” กับ “หนึ่ง-ใด”

ศาสตราจารย์พิเศษ ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสานต์

๑. ความเป็นมา

ในพจนานุกรมภาษาไทย มีการใช้ถ้อยคำ “ใด-หนึ่ง” กับ “หนึ่ง-ใด” ทั้งสองคำมานานแล้ว ดังปรากฏในพระราชบัญญัติซึ่งตราขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เช่น

(๑) พระราชบัญญัติธรรมเนียมคลอง (จุลศักราช ๑๒๓๒)

“มาตรา ๑ ห้ามมิให้ผู้หนึ่งผู้ใด เททิ้งสิ่งของสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงในลำคลองเป็นอันขาดทีเดียว ฯลฯ”

(๒) พระราชบัญญัติเรื่องพยาน (จุลศักราช ๑๒๓๒) ในส่วนของคำปรารภ

“ฯลฯ ถ้าพยานรับค้ำแต่ข้อใดข้อหนึ่ง ไม่มีพยานอื่นเจือฟังเป็นพยานไม่ได้ โจทก์จำเลยยอมให้สืบจึงฟังเป็นพยานได้ ฯลฯ”

นอกจากนี้ยังมีความสนใจในกฎหมายบางฉบับที่มีการใช้ถ้อยคำทั้งคำว่า “ใด-หนึ่ง” “หนึ่ง-ใด” หรือระบุจำนวนคน ไว้ในข้อต่าง ๆ ของกฎหมายฉบับเดียวกัน ซึ่งถ้าพิจารณาให้ละเอียดจะสื่อไปยังความหมายที่แตกต่างกัน เช่น

(๑) พระราชบัญญัติเคาน์ซิลออฟสเตดคือที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (จุลศักราช ๑๒๓๖)

“ข้อ ๓ ข้าราชการผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงพระกรุณาโปรดยกย่องตั้งไว้ในที่ปรึกษาราชการแผ่นดินแล้ว ฯลฯ”

“ข้อ ๑๐ ถ้าที่ปรึกษาผู้ใดคนหนึ่ง อยากจะให้ที่ปรึกษา ๆ ข้อกฎหมายตามที่ตัวได้คิดเห็น ฯลฯ”

“ข้อ ๒๑ ฯลฯ ไวซ์เปรสิเดนจะยกความชื่อนั้นขึ้นปรึกษาในที่ประชุมเพื่อจะให้เคาน์ซิลออฟสเตดทั้งปวง เห็นผิดแลชอบพร้อมกัน ฯลฯ”

(๒) พระราชบัญญัติปริวีเคาน์ซิลคือที่ปรึกษาในพระองค์ (จุลศักราช ๑๒๓๖)

“ข้อ ๑ ฯลฯ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดได้เป็นที่ปรึกษาในพระองค์ ฯลฯ”

“ข้อ ๔ ฯลฯ ถ้าที่ปรึกษาผู้ใดคนหนึ่งลอบหนีไปไม่ลาฤดาไปเกินกำหนดที่ตัวได้บอกไว้ ฯลฯ”

“ข้อ ๖ ถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน จะดำรัสสั่งให้ที่ปลุกษานายหนึ่ง สอง นาย ถูมากด้วยกัน ให้เป็นกอมมิชชัน คือข้าหลวงไปสืบราชการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ฯลฯ”

(๓) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา ๓๗๒ วรรคหนึ่ง ซึ่งบัญญัติว่า “นอกจากกรณีทีกล่าวไว้ในสองมาตราก่อน ถ้าการชำระหนี้ตกเป็นพันวิสัยเพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันจะโทษฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดก็ไม่ได้ไซ้ ท่านว่า ลูกหนี้ไม่มีสิทธิจะชำระหนี้ตอบแทนไม่”

บทบัญญัติดังกล่าวหมายความว่า ถ้าการชำระหนี้ตกเป็นพันวิสัยไม่อาจกระทำไม่ได้ไม่ว่าด้วยเหตุใดเพียงเหตุเดียวก็ตาม และเหตุนั้นจะโทษบุคคลใด ๆ ไม่ว่าเจ้าหนี้หรือลูกหนี้หรือบุคคลอื่น ๆ ไม่ได้ ลูกหนี้ก็ไม่มีสิทธิจะรับชำระหนี้ตอบแทน

จะเห็นได้ว่า การใช้ถ้อยคำแตกต่างกันในกฎหมายฉบับเดียวกัน น่าจะเป็นความตั้งใจของผู้บัญญัติกฎหมายในการใช้ถ้อยคำดังกล่าวโดยตรง เพื่อให้เกิดความหมายเฉพาะตามลักษณะของรูปประโยคที่ใช้ มิใช่เป็นการใช้อย่างสับสนอย่างทีสงสัยในภายหลัง และการใช้ถ้อยคำดังกล่าวยังคงมีการใช้สืบเนื่องมาในกฎหมาย ระยะเวลาต่าง ๆ จนเป็นแนวทางที่เข้าใจในการเขียนกฎหมายจนถึงปัจจุบัน

ในชั้นการพิจารณาร่างกฎหมายของรัฐสภาก็ได้มีคำถามเกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำคู่นี้ ขึ้นอยู่เสมอว่าทีถูกต้องควรจะใช้อย่างไร สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาในฐานะที่เป็นหน่วยงานตรวจพิจารณาร่างกฎหมายจึงเห็นสมควรให้มีการวิเคราะห์เรื่องดังกล่าวซ้ำเพื่อให้การใช้ถ้อยคำดังกล่าวเป็นไปอย่างถูกต้อง

๒. การวิเคราะห์ในอดีต

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้เคยมีการพิจารณาหลักการใช้คำคู่นี้อยู่เสมอ ดังปรากฏในการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง เมื่อปี ๒๕๑๒ ทีประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งซึ่งมีหลวงจํารูญนิติศาสตร์เป็นประธานกรรมการ ได้พิจารณาร่างการใช้ถ้อยคำในมาตรา ๔๔/๒ กรณีการเข้าเป็นคู่ความแทนที่คู่ความตาย ว่า ถ้าไม่เป็นที่ตกลงกันได้ว่าผู้ใด(แต่คนเดียว) จะเข้าเป็นคู่ความแทนที่คู่ความผู้ตาย จะใช้คำว่า “คนหนึ่งคนใด” ได้หรือไม่ โดยคณะกรรมการฯ ได้มอบหมายให้ฝ่ายเลขานุการฯ (นายกมล สนธิเกษตริณ เลขานุการ และนายอักษราท จุฬารัตน ผู้ช่วยเลขานุการ) ทูลถามพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ซึ่งทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งทางด้านนิติศาสตร์และอักษรศาสตร์ ถึงความหมายของคำว่า “คนหนึ่งคนใด” และ “คนใดคนหนึ่ง” ซึ่งเสด็จในกรมฯ ได้ประทานความเห็น สรุปได้ดังนี้

“คนหนึ่งคนใด” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “any person” หมายถึง คนหนึ่งหรือหลายคนก็ได้ และคำว่า “คนใดคนหนึ่ง” ตรงกับคำว่า “a person” ซึ่งหมายถึง คนหนึ่งและคนเดียว และสามารถนำ

หลักเกณฑ์นี้ไปใช้กับกรณีที่น่าคำว่า “ใด-หนึ่ง” หรือ “หนึ่ง-ใด” ประกอบกับ คำอื่น เช่น “ข้อใดข้อหนึ่ง” หรือ “สิ่งหนึ่งสิ่งใด” ได้และมีนัยเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ นายกมลฯ ได้แจ้งว่า ได้มีการสอบถามการใช้คำสองคำนี้จากเจ้าหน้าที่ราชบัณฑิตยสถานอีกทางหนึ่งด้วย แต่ยังมีความเห็นแตกแยกไม่ตรงกันอยู่ [๑]

ที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยกับแนวทางการใช้ถ้อยคำที่เสด็จในกรมฯ ทรงประทานไว้ อย่างไรก็ตามก็เห็นว่าถ้อยคำตามร่างมาตรา ๔๔/๒ ที่พิจารณานั้น ผู้ร่างมีความประสงค์จะเน้นให้เกิดความชัดเจนว่าต้องเป็นคน ๆ เดียวเท่านั้น โดยไม่ต้องตีความ ที่ประชุมจึงมีมติให้ใช้คำว่า “...ผู้ใดแต่คนเดียว”

ในการร่างกฎหมายของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ถือปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวมาโดยตลอด และได้มีการเตือนให้คงหลักการใช้คำเหล่านี้อยู่เป็นระยะในการประชุมฝ่ายร่างกฎหมายของสำนักงานฯ เมื่อมีผู้หยิบยกประเด็นความถูกต้องของการใช้ถ้อยคำขึ้นรวมทั้งได้มีการวางแนวทางการใช้ถ้อยคำดังกล่าวในการปฏิบัติงานของฝ่ายร่างกฎหมาย [๒]

๓. การกลับมาของปัญหา

ในบรรดาผู้หยิบยกประเด็นความถูกต้องของการใช้ถ้อยคำนี้ขึ้นในการพิจารณาร่างกฎหมาย นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิตและอดีตสมาชิกวุฒิสภา เป็นท่านหนึ่งหลักการใช้คำว่า “ใด-หนึ่ง” กับ “หนึ่ง-ใด” ตามหลักภาษาไทยว่า ท่านได้เคยเรียนถามเจ้าคุณพระธรรมนิเทศทวยหาญ (อยู่ อุดมศิลป์ ป. ๕) อดีตกรรมการชำระปทานุกรม ซึ่งเป็นผู้มีความละเอียดลออในการเขียนภาษาไทยมากจนเป็นที่เคารพของกรรมการชำระปทานุกรมเป็นอย่างยิ่ง และเจ้าคุณพระธรรมนิเทศทวยหาญได้อธิบายให้ทราบว่าการใช้คำดังกล่าวที่ถูกต้องตามหลักภาษานั้น ควรใช้คำว่า “ใด-หนึ่ง” มิใช่ “หนึ่ง-ใด” เพราะเป็นการเขียนภาษาไทยตามแบบอย่างของภาษาบาลี คือคำ “ใด” นั้นจะต้องใช้เข้ากับคำว่า “นั่น” เสมอ เช่น “เมื่อใด-เมื่อนั้น” “ฉันทใด-ฉันทนั้น” เช่นที่ภาษาบาลีใช้ “ยทา-ตทา” และ “ยธา-ตธา” ฯลฯ หรือถ้าเกี่ยวกับบุคคลหรือสิ่งของก็ต้องใช้คำ “ย-ต” (ยะ – ตะ) เช่น

“ผู้ใดกระทำความดี ผู้นั้นย่อมได้รับผลดี ผู้ใดกระทำความชั่ว ผู้นั้นย่อมได้รับผลชั่ว ฯลฯ”

โดยนายจ่านงค์ ทองประเสริฐ เห็นว่า ถ้ามี “ผู้ใด” ก็จะต้องมี “ผู้นั้น” มารับมิฉะนั้นจะทำให้ประโยคไม่สมบูรณ์ ส่วนสำนวนที่ว่า “คนใดคนหนึ่ง” กับ “คนหนึ่งคนใด” นั้น ที่ถูกต้องจะต้องใช้ว่า “คนใดคนหนึ่ง” คำว่า “หนึ่ง” ในที่นี้แทนคำว่า “นั่น” นั่นเอง และหากใช้คำว่า “คนหนึ่งคนใด” คำว่า “ใด” จะลอยตัว ไม่มีอะไรมารับ ซึ่งไม่ถูกต้องกับหลักภาษาไทยที่ดี [๓]

ทั้งนี้ นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้อ้างด้วยว่าได้เคยเรียนเรื่องหลักการใช้คำนี้ให้ศาสตราจารย์ธานินทร์ กรัยวิเชียร ทราบ และได้เคยพูดคุยเรื่องนี้กับอดีตรองเลขาธิการคณะกรรมการ

กฤษฎีกา (นายทวี ฤกษ์จ้านง) อยู่เสมอ แต่การใช้คำนี้ในการร่างกฎหมาย ยังคงสับสนอยู่อีกไม่เป็นไปดังที่ท่านได้แนะนำไว้[๔] ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเห็นว่านายจ้านงค์ ทองประเสริฐ ท่านคงมิได้ทราบว่ ในขณะนั้น (พ.ศ. ๒๕๑๒) สำนักงานฯ ได้สอบถามไปยังผู้รู้หลายท่าน และนำมาวิเคราะห์กันในการร่างกฎหมาย โดยมีผู้ติดตามแนวทางที่นายจ้านงค์ ทองประเสริฐ เสนอ มิใช่ยังคงใช้สับสนแต่อย่างใด หากจงใจวางหลักเช่นนั้นต่างหาก

ขณะที่นายจ้านงค์ ทองประเสริฐ ยกปัญหานี้ขึ้นอภิปรายในวุฒิสภาอีกครั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ นั้น สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาเห็นว่า ในการใช้ถ้อยคำดังกล่าว สำนักงานฯ ได้พยายามศึกษาหลักเกณฑ์และความเหมาะสมในการใช้ถ้อยคำโดยรอบคอบแล้ว จึงยืนยันแนวทางการใช้ถ้อยคำนี้เช่นเดิม[๕] นอกจากนี้ อดีตเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา(นายอักษราท ฐพรัตน์) ยังเห็นด้วยว่า การที่มีผู้คิดว่าสำนักงานฯ ร่างกฎหมายโดยใช้ถ้อยคำดังกล่าวไม่ถูกต้องนั้นเป็นเรื่องสำคัญ จึงได้มอบหมายให้มีการจัดทำบันทึกชี้แจงแนวทางและเหตุผลในการใช้ถ้อยคำดังกล่าว ไปยังรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี(นาย โภคิน พลกุล) อีกทางหนึ่งด้วย

ในบันทึกดังกล่าว[๖] ได้มีการกล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการใช้ถ้อยคำ “ใด-หนึ่ง” กับ “หนึ่ง-ใด” ว่า ผู้ร่างกฎหมายต้องการให้มีความหมายแตกต่างกัน กรณีใดที่มีการใช้คำว่า “ใด-หนึ่ง” จะมีความหมายไปในทางที่ต้องการบังคับว่าให้เป็นอย่างไรเพียงอย่างเดียว หรือต้องการกำหนดให้แน่นอน แต่ถ้ากรณีใดใช้คำว่า “หนึ่ง-ใด” จะให้มีความหมายไปในทำนองที่เลือกได้ หรือเป็นได้หรือกระทำได้หลายอย่างในเหตุต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งได้ให้ตัวอย่างของการใช้ถ้อยคำทั้งสองคำนี้ในกฎหมายที่มีความแตกต่างกัน เช่น ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๓๘ ใช้คำว่า “ใด-หนึ่ง” ดังนี้ “มาตรา ๓๘ ถ้าบุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่หลายแห่งซึ่งอยู่สลับเปลี่ยนกัน ไปหรือมีหลักแหล่งที่ทำการงานเป็นปกติหลายแห่งให้ถือเอาแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น” ซึ่งมีความหมายว่า ถ้าบุคคลใดมีที่อยู่หลายแห่งจะต้องถือเอาที่อยู่แห่งเดียวเป็นภูมิลำเนา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๕๖ ใช้คำว่า “หนึ่ง-ใด” ดังนี้

“มาตรา ๕๖ เมื่อมีผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอหรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลอาจสั่งอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

(๑) ให้ผู้จัดการทรัพย์สินประกันอันสมควรในการจัดการทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่ตลอดจนการมอบคืนทรัพย์สินนั้น

(๒) ให้ผู้จัดการทรัพย์สินแถลงถึงความเป็นอยู่แห่งทรัพย์สินของผู้ไม่อยู่

(๓) ถอดถอนผู้จัดการทรัพย์สิน และตั้งผู้อื่นเป็นผู้จัดการทรัพย์สินแทนต่อไป”

ซึ่งความหมายของบทบัญญัติมาตรานี้ เป็นกรณีที่ให้อำนาจศาลเลือกสั่งประการหนึ่งก็ได้ หรือศาลจะสั่งให้ดำเนินการหลายประการพร้อมกันตามที่กำหนดไว้ก็ได้

๔. บทสรุป

โดยที่การใช้บังคับกฎหมายจำเป็นต้องมีการใช้ถ้อยคำที่แสดงเจตนารมณ์ของผู้ร่างกฎหมายให้ชัดเจนมิให้มีการโต้แย้งหรือตีความอันอาจทำให้เกิดความสับสนในการใช้กฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจึงเห็นควรให้คงการใช้ถ้อยคำกฎหมายดังกล่าวในลักษณะเดิม โดยการใช้คำใดจะต้องพิจารณาจากความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้นเป็นสำคัญมิใช่จะใช้คำเดียวกันในทุกกรณี

อนึ่ง ในเรื่องนี้ เลขานุการคณะกรรมการกฤษฎีกา (นายชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสานต์) ได้วิเคราะห์และให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า

(๑) ภาษาเป็นสิ่งที่วิวัฒนาการไม่ใช้เป็นหลักเกณฑ์ที่ตายตัว ซึ่งโดยทั่วไปแล้วหลักการหาความหมายจากการใช้ภาษาจะมีสองแนวทาง กล่าวคือ แนวทางแรกใช้วิธีหาความหมายจากรากศัพท์เดิม (denotation) เช่น จากภาษาต่างประเทศอันเป็นที่มาของภาษาที่เขียนนั้น และแนวทางที่สองใช้วิธีหาความหมายจากความจริงที่เปลี่ยนแปลงไปตามที่สังคมเข้าใจ (connotation) เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีการเขียนภาษาซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ โดยสมัยก่อนเขียนอย่างหนึ่งแต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น ความถูกต้องของภาษาไทยไม่จำเป็นต้องยึดถือแนวการใช้ภาษาของเจ้าของเดิม(อินเดีย) ที่เป็นมาเมื่อพันปีที่แล้วเสมอไป

(๒) สำหรับการที่นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ ได้เขียนบทความ เรื่อง ภาษาไทย ๕ นาที่ อธิบายหลักการใช้ภาษาไทย คำว่า “ใด-หนึ่ง” กับ “หนึ่ง-ใด” โดยอธิบายประโยค “ยะ-ตะ” และยกตัวอย่างว่า “ผู้ใดกระทำความดี ผู้นั้นย่อมได้รับผลดี” ใวนั้น[๗] ถือว่าถูกต้องในแง่ของการใช้หลักภาษาไทย แต่ก็เป็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นรูปประโยคยาว ซึ่งเป็นคนละกรณีกับการใช้คำ “คนใด-คนหนึ่ง” กับ “คนหนึ่ง-คนใด” อันถือเป็นคำเดิwmิใช่ประโยคในการพิจารณาร่างกฎหมายของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเองก็ได้เคยพิจารณาถึงหลักการใช้ถ้อยคำเหล่านี้มาโดยรอบคอบแล้ว ดังที่ปรากฏในรายงานการประชุมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นแต่บุคคลทั่วไปอาจยังไม่ทราบเนื่องจากเอกสารของสำนักงานฯ มิได้เผยแพร่ไปยังบุคคลภายนอกและแม้นายจ่านงค์ ทองประเสริฐ เอง ก็อาจเข้าใจว่าความเห็นของท่านเป็นที่ยุติแล้วดังที่ท่านได้กล่าวไว้ในบทความ ฉะนั้น การใช้คำว่า “อย่างใดอย่างหนึ่ง-อย่างหนึ่งอย่างใด” อันเป็นถ้อยคำที่ใช้ในภาษากฎหมายจนเป็นที่เข้าใจและถือปฏิบัติมาโดยตลอดตามแนวทางที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรงประทานไว้ จึงยังควรใช้ในการร่างกฎหมายต่อไปเช่นนั้น

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจึงเห็นสมควรคงหลักการใช้ถ้อยคำ “ใด-หนึ่ง” กับ

“หนึ่ง-ใด” ตามที่ถือปฏิบัติอยู่ และสมควรจะได้มีการรวบรวมที่มาและเหตุผลของหลักการใช้คำเหล่านี้
เข้าไว้ด้วยกัน เพื่อใช้อ้างอิงในการร่างกฎหมายต่อไป[๘]

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

ตุลาคม ๒๕๔๕

[๑]รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ครั้งที่
๒๘๓-๓๒/๒๕๑๒ วันจันทร์ ที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๒ ซึ่งที่ประชุมประกอบด้วย หลวงจำรูญเนติ
ศาสตร์ ประธานกรรมการ นายหยุด แสงอุทัย หลวงวิชัยนิติธาดา หลวงสารนัยประศาสน์ นาสยกิติ สีน
นทน์ นายชิต บุญประภัสร์ นายโชค จารุจินดา นายธานินทร์ กรัยวิเชียร นายชัย เสือวรรณศรี นายสุธรรม
ภักทราม กรรมการ นายกมล สนธิเกษตริณ เลขานุการ และนายอักษราทร จุฬารัตน ทำหน้าที่ผู้ช่วย
เลขานุการ(เข้าใจว่าในครั้งนั้นนายธานินทร์ กรัยวิเชียร และนายทวี ฤกษ์จำนง ได้สอบถามความเห็นจาก
นายจำนงค์ทองประเสริฐ ด้วย)

[๒]บันทึกการปฏิบัติงานของฝ่ายร่างกฎหมาย คณะที่๑-๔ เรื่องที่ ๖๘ การใช้ถ้อยคำ “อย่างหนึ่งอย่างใด”
ในการร่างกฎหมาย (๓ พฤษภาคม ๒๕๓๘) และเรื่องที่ ๖๘/๑ การใช้ถ้อยคำ “อย่างใดอย่างหนึ่ง-อย่างหนึ่ง
อย่างใด”ในการร่างกฎหมาย (๒๑ สิงหาคม ๒๕๓๘) ที่เห็นว่า คำคู่นี้ยังใช้กันสับสนในภาษากฎหมาย
และได้อธิบาย

[๓]จำนง ทองประเสริฐ, “ภาษาไทย ๕ นาทิ ไค-หนึ่ง กับ หนึ่ง-ไค” เอกสารประกอบการพิจารณาร่าง
พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.

[๔]โปรดดูเชิงอรรถที่ ๓, ข้างต้น

[๕]บันทึกการประชุมฝ่ายร่างกฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ครั้งที่ ๒๘-๒๕/๒๕๓๕ วันพุธ
ที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๕

[๖]บันทึกสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ถึงรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายโกศล พลกุล)
ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๕

[๗]โปรดดูเชิงอรรถที่ ๓, ข้างต้น

[๘]บันทึกการประชุมฝ่ายร่างกฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ครั้งที่ ๕/๒๕๔๕ วันพุธ ที่ ๑๑
กันยายน ๒๕๔๕